

Franciszek Kapusta

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

PODSTAWY STRATEGII KONKURENCYJNOŚCI ROLNICTWA POLSKIEGO

1. Wstęp

Podstawy strategii tworzą ludzie, ilość i jakość czynników produkcji i środowiska naturalnego wraz z tendencją ich zmian oraz zajmowana pozycja produkcyjna. Zagadnienie poszukiwania podstaw i tworzenia strategii rozwoju wsi i rolnictwa jest podejmowane coraz częściej w literaturze i działaniach prognostycznych (m.in. [Podstawy... 2003; Wilkin 2004; Kapusta 2003, s. 83-96; Kapusta 2005, s. 57-67; Polska... 2002]). Wymienione opracowania wskazują, że zagadnienie strategii rozwoju wsi i rolnictwa stało się ważne z wielu względów i wymaga pilnego przygotowania.

Mówiąc o strategii, w domyśle poszukujemy przewagi strategicznej, czyli konkurencyjności. Sama konkurencyjność jest cechą relatywną. O konkurencyjności jakiegoś podmiotu można orzec tylko poprzez odniesienie jej do cech innych podmiotów. Zatem pojęcie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej wiąże się zawsze z porównaniem. W tym opracowaniu zostanie dokonane porównanie rolnictwa polskiego, jego czynników produkcji, wielkości produkcji i produkcyjności do rolnictwa krajów Unii Europejskiej.

Tworzenie strategii konkurencyjności rolnictwa polskiego można w uproszczeniu przedstawić w postaci kilku etapów. Są to:

- 1) diagnoza rolnictwa i jego otoczenia,
- 2) wybór rynków i produktów,
- 3) określenie sposobu zdobywania przewagi konkurencyjnej,
- 4) wskazanie niezbędnych zasobów i związków z rolnictwem innych krajów,
- 5) zdefiniowanie najważniejszych instrumentów sterowania rolnictwem.

Tworzenie przewagi konkurencyjnej podmiotów gospodarczych [Strategor 1996, s. 56-76] może przebiegać nieco inaczej w dziedzinie rolnictwa [Hron 1998, s. 14-17].

W tym opracowaniu uwaga zostanie skupiona na diagnozie rolnictwa polskiego i jego otoczenia i częściowo na wyborze rynków oraz produktów¹.

Praca ma charakter analizy porównawczej, do napisania której wykorzystano wtórne materiały źródłowe. Zgromadzony materiał został opracowany i zinterpretowany za pomocą metod: statystycznej, porównawczej, opisowej i monograficznej.

2. Wieś i rolnictwo w Polsce i ich miejsce w Unii Europejskiej

Polska jest krajem średniej wielkości w skali świata, natomiast w Unii Europejskiej jej powierzchnia stanowi 7,9%, zaś ludność 8,4%, co plasuje ją na 6 miejscu (tab. 1).

Według klasyfikacji polskiej obszary wiejskie to terytorium pozostające poza granicami administracyjnymi miast². Obszary wiejskie zajmują 93,2% terytorium kraju i zamieszkuje je 38,5% ludności [Rocznik... 2005, s. 70, 81].

Użytki rolne stanowią 52,0%, grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione 29,9%. Obszary chronione stanowią 32,5%, co daje na 1 mieszkańca 2664 m². Prawie wszystkie te użytki znajdują się na obszarach wiejskich.

Polska zajmuje w UE pod względem powierzchni użytków rolnych (u.r.) 3 miejsce, po Francji i Hiszpanii, zaś gruntów ornych (g.o.) 2 miejsce, po Francji. Natomiast pod względem powierzchni wyżywieniowej plasuje się na dalszych miejscach: użytków rolnych (50,2 ara/1 mieszkańca) – na 8, a gruntów ornych (36,9 ara) – na 5 miejscu. Należy jednak zaznaczyć, że ziemia rolnicza w Polsce jest niższej jakości niż średnio w UE (ok. 40%). W Polsce jest zmeliorowanych 72,1% użytków rolnych, które wymagają melioracji. Niewielki jest również obszar nawadnianych użytków rolnych – 0,5%, wobec 29,0% w Holandii, 17,8% we Włoszech, 16,9% w Grecji i 15,7% w Portugalii [Rocznik... 2005, s. 439-440]. Tak więc produkcja rolnicza w Polsce jest zależna w wysokim stopniu od warunków klimatycznych. Rolnictwo ekologiczne zajmuje w Polsce ok. 50 tys. ha, czyli ok. 0,3% u.r., podczas gdy np. w Austrii 11,6%, Finlandii 7,0% i Danii 6,5% [Rocznik... 2005, s. 484-485]. W tym miejscu należy zaznaczyć, że w Polsce zużywa się niewielkie ilości nawozów mineralnych (NPK) – 93,6 kg/1 ha u.r. przy stosunkowo wysokim zużyciu nawozów organicznych, niskim zużyciu środków ochrony roślin (substancji aktywnej) – 0,7 kg/ha g.o. oraz szerokim stosowaniu zmianowania roślin. Ponadto w produkcji zwierzęcej zużywa się duże ilości pasz gospodarskich i pasz treściwych zawierających wysoką zawartość surowców roślinnych. Wszystko to umożliwia uzyskiwanie produktów rolniczych dobrej jakości pod względem zawartości składników i smaku.

¹ Takie ujęcie tematu jest spowodowane rygiorem objętości opracowania. Ponadto spodziewam się, że inni autorzy podejmą pozostałe etapy tworzenia strategii lub przynajmniej niektóre z nich.

² W Unii Europejskiej i OECD o rozróżnieniu między obszarami wiejskimi i miastami decyduje gęstość zaludnienia. W UE za obszar wiejski uznaje się tereny o wskaźniku zagęszczenia ludności poniżej 100 osób na km², a w OECD – poniżej 150.

W Polsce są duże zasoby pracy w rolnictwie – 19,4% całej Unii; również duża jest liczba ludności rolniczej – 13,9%. Na uwagę zasługuje fakt, że pracujący w rolnictwie polskim charakteryzują się korzystną strukturą pod względem wieku i stale wzrastającym stopniem wykształcenia. W 2002 r. odsetek użytkowników gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha wynosił z wykształceniem (w nawiasie dane z 1996 r. w %): wyższym 5,1 (2,6), średnim i policealnym 23,8 (17,2), zasadniczym zawodowym 36,2 (30,5), podstawowym 32,3 (43,9), z niepełnym podstawowym i bez wykształcenia szkolnego 2,6 (5,8) [*Rocznik... 2005*, s. 96].

Rolnictwo polskie jest liczącym się producentem podstawowych produktów rolniczych i zajmuje w Unii Europejskiej wysoką pozycję. Pierwsze miejsce zajmuje w produkcji zbóż razem oraz żyta i owsa, ziemniaków i jabłek. W pozostałych produktach plasuje się również wysoko – do 8 pozycji (tab. 1).

Tabela 1. Udział i miejsce rolnictwa Polski w Unii Europejskiej w 2004 r.

Wyszczególnienie	Udział Polski (w %)	Miejsce Polski
Powierzchnia	7,9	6
– w tym użytki rolne	10,6	3
Ludność	8,4	6*
– w tym rolnicza	13,9	1
– ludność aktywna zawodowo w rolnictwie	19,4	1
Produkcja		
zbóż razem	10,3	3
– pszenicy	7,2	4
– żyta	43,5	1
– jęczmienia	5,8	6
– owsa	16,5	1
ziemniaków	21,2	1
buraków cukrowych	9,8	3
rzepaku i rzepiku	10,9	3
lnu (włókno)	0,6	6
warzyw	8,9	4
owoców razem	5,4	4
– jabłek	20,4	1
tytoniu	8,7	4
mięsa razem	7,6	5
– wołowe i cielęce	3,9	8
– wieprzowe	9,1	4
– drobiowe	8,6	6
mleka krowiego	8,3	4
jaj kurzych	8,2	7
Pogłowie		
– bydła	6,1	7
– trzody chlewnej	11,2	3

* 2003 r.

Źródło: [*Rocznik... 2004*, s. s. 739 i nast.; *Rocznik... 2005*, s. 462-479, 68, 223], obliczenia własne.

Należy zaznaczyć, że potencjalne możliwości poprawy pozycji rolnictwa polskiego w Unii są duże, ponieważ pod względem produktywności roślin i zwierząt plasuje się na niskich pozycjach (tab. 2).

Tabela 2. Plony roślin i produktywność zwierząt w Polsce i w krajach Unii Europejskiej w 2004 r.

Wyszczególnienie	Produkcyjność w Polsce	Miejsce Polski
Plony podstawowych roślin w dt/ha		
Zboża	35,4	20
– pszenica	42,8	14
– żyto	27,6	14
– jęczmień	35,2	15
ziemniaki	196	19
buraki cukrowe	428	16
Mięso od 1 sztuki (w kg)		
Bydło	160	23
Trzoda chlewna	85	13
Udój mleka od 1 krowy (w litrach)	4204	22

Źródło: [Rocznik... 2005, s. 466-472, 483], obliczenia własne.

3. Podsumowanie

Polska zajmuje znaczącą pozycję w Unii Europejskiej pod względem obszaru i ludności – 6 miejsce, zasobów użytków rolnych – 3, ludności rolniczej i ludności aktywnej zawodowo w rolnictwie – 1 miejsce. Rolnictwo polskie zużywa małe ilości NPK i środków ochrony roślin, a dużą ilość nawozów organicznych oraz stosuje zmianowanie roślin. W produkcji zwierzęcej bazuje na paszach gospodarskich i paszach treściwych z wysokim udziałem komponentów roślinnych. Wszystko to stwarza podstawę do uzyskiwania dobrej jakości produktów rolnych.

W wytwarzaniu podstawowych produktów rolniczych nasz kraj zajmuje w Unii Europejskiej wysokie lokaty – do 8 miejsca. Jest największym producentem zbóż ogółem, w tym żyta i owsa, ziemniaków, liczącym się producentem warzyw i owoców (4 lokata), w produkcji jabłek zajmuje 1 lokatę, w produkcji mleka krowiego – 4 lokatę, a mięsa – 5 lokatę. Utrzymuje tak wysoką pozycję w produkcji pomimo niskich plonów i niskiej produktywności zwierząt.

Nieco inaczej wygląda pozycja Polski, jeśli się weźmie pod uwagę produkcję poszczególnych artykułów na 1 mieszkańca [Rocznik... 2004, s. 730].

Rolnictwo polskie jest predestynowane do wytwarzania na potrzeby rynku wewnętrznego i unijnego dużej ilości produktów dobrej jakości (np. żyta, ziemniaków, jabłek i koncentratu soku jabłkowego, owoców miękkich, warzyw i ich przetworów, grzybów uprawnych, mleka i jego przetworów i wielu innych).

Literatura

- Hron J., *Virtuální formy organizace a konkurenceschopnost*, [w:] Zborník vedeckých prác z „Medzinárodných vedeckých dní 98“, Sekcia Agrárny manažment, marketing a obchodná politika, Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra 1998.
- Kapusta F., *Potrzebna strategia rozwoju polskiego rolnictwa*, [w:] *Działalność rolnicza oraz jej uwarunkowania w aspekcie integracji z Unią Europejską*, Wyd. AP, Siedlce 2003.
- Kapusta F., *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, AR w Szczecinie, Warszawa 2005.
- Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, red. J. Wilkin, UW, Warszawa 2003.
- Polska 2025 – długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Warszawa 2002.
- Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2005*, GUS, Warszawa 2005.
- Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 2004.
- Strategor, Zarządzanie firmą. Strategie, struktury, decyzje, tożsamość*, PWE, Warszawa 1996.
- Wilkin J., *Dlaczego potrzebujemy długookresowej strategii zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce*, „Więś i Rolnictwo” 2004 nr 2.

BACKGROUND TO THE COMPETITIVE STRATEGIES OF POLISH AGRICULTURE

Summary

Poland has an important position in the European Union in terms of its area and the population – 6th place, area of agricultural – use 3rd, the agricultural population and the professionally active population in the farming – 1st. The Polish farming is using low amounts of NPK and high level of natural fertilizers and is performing regular changes of plants. In the animal production it is based on country fodders and concentrates with the high participation of plant components. Everything creates its base of getting the good quality of agricultural production.

In the production of agricultural basic commodities Poland takes high places in the European Union; to 8th. It is the biggest producer of cereal, including rye and oat, potatoes, and a significant producer of vegetables and fruit (4th place), and in the production of apples – 1st place, cow's milk; 4th place and meat 5th. This way in the production it has the prominence in spite of poor crops and the low productivity of animals.

Polish farming is predestined for manufacturing large amounts of good quality of some products to meet needs of the domestic and the E.U. market (e.g. rye, potatoes, apples and the concentrate of the apple juice, soft fruit, vegetables and their preserves, cultivated mushrooms, milk and its preserves and many others).